

A L'ENTORN DEL SÍMBOL

JOSEP M. SUBIRACHS

Defineix, compta, amida, poguessis dir, com Stendhal, foll de passió per Sant Pere de Roma, en començar-ne la descripció: «voici les details exacts».

Eugeni d'Ors, *La ben plantada*

Crec que cada especialitat professional usa la terminologia d'una manera particular, i per tant voldria explicar, des de la posició d'un artista plàstic, els diferents sistemes comunicatius dins dels quals el símbol ocupa un lloc prominent.

Sovint, les paraules tenen diferències de significat a causa del fet que tenim poc vocabulari i fem servir els mateixos termes per anomenar coses distintes. Altres vegades, al contrari, hi ha paraules diferents que se sobreposen, se solapen, i sembla que una mateixa cosa es pugui dir de maneres diferents. Això és el que passa amb els termes *senyal*, *signe* i *símbol*.

A més, parlar del símbol es podria confondre amb el simbolisme que és el nom d'un estil concret que, en les lletres i les arts plàstiques sorgí a finals del 1800, però no és d'això que hem de parlar avui sinó del símbol i dels seus derivats com a mitjà de comunicació.

La imatge com a instrument o com a mitjà per a la funció semiòtica té, des del punt de vista de l'artista, diverses modalitats perfectament delimitades que voldria intentar ordenar i explicar.

Les principals són: la representació, el senyal, el signe i el símbol.

La representació, que vol dir tornar a presentar, és la més versàtil perquè és la més realista. És la més usada a la pintura i a l'escultura occidentals i, com és més directa, més pròxima al que vol mostrar, té un gran ventall de possibilitats.

El símbol té la funció de mostrar-nos idees o imatges metafísiques. L'origen grec de la paraula *símbol* vol dir *nexe: symballo* (posar juntes dues coses que estaven separades; reunir; apropar). Així doncs, símbol encara és per nosaltres el nexe que ens posa en contacte amb el concepte o que ens acosta al més enllà.

En canvi, el senyal i el signe són mitjans solament informatius (serveixen per informar, per indicar). Però entre els dos hi ha, també, una diferència important: el senyal és un mitjà amb substància pròpia i la seva lectura és instintiva, a diferència del signe, que és un mitjà convencional que per la seva comprensió cal, d'antuvi, saber el que s'ha convingut que comuniqui.

Per tant, el senyal és instintiu, el signe és convencional i el símbol, encara que el seu missatge sigui moltes vegades difícil de desxifrar, quasi sempre es pot arribar, amb una visió intel·ligent i reflexiva, a descobrir-ne el contingut ja que la imatge que usa no és arbitrària.

Els sistemes de comunicació secundaris que deriven dels ja esmentats són: els emblemes, les insígnies, les allegories, els atributs i, ja a cavall de la paraula escrita, els anagrames.

Els emblemes són els símbols partidistes. Aquí hi trobem les banderes, l'heràldica, els símbols dels partits polítics, com per exemple la falç i el martell. Una variants dels emblemes són els logotips, que serveixen per indicar institucions més particulars com són les marques comercials (l'estrella de Mercedes-Benz o el grafisme modernista de la Coca-cola). De vegades els logotips, a l'emprar lletres, s'acosten al que anomenem anagrames, del que en parlarem tot seguit.

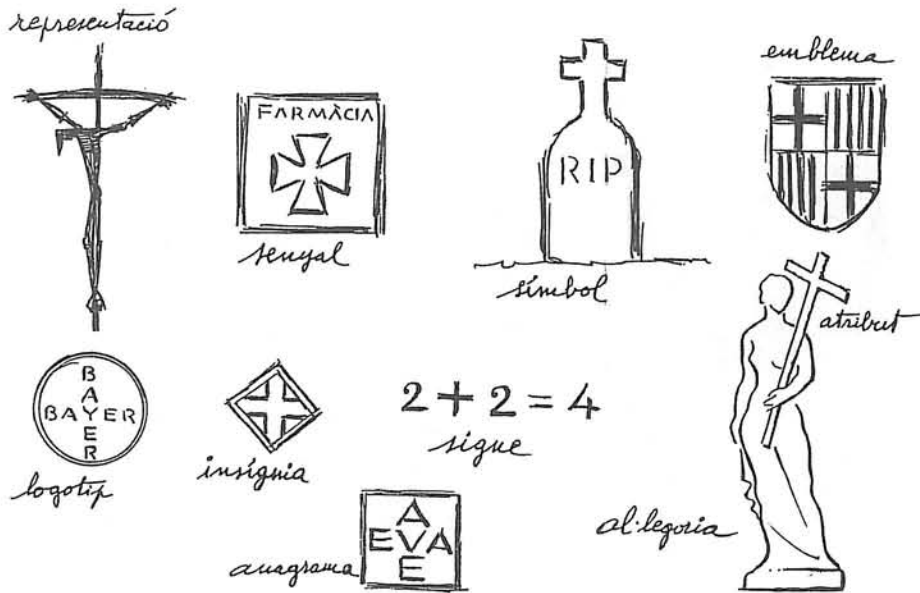
Més enllà, en la particularització, hi ha les insígnies, que s'usen per indicar la dignitat o la ideologia d'una persona (en aquest grup s'hi troben les condecoracions). Correntment, són petites imatges que la persona porta al vestit, i hem de descartar les emprades amb una finalitat purament ornamental i que, per tant, no tenen cap significació simbòlica, com en el cas dels *pins*, tan de moda actualment.

Les allegories són figuracions de caràcter simbòlic, com per exemple l'ús que es fa dels déus de la mitologia greco-romana per metaforitzar professions, sentiments, virtuts o, fins i tot, llocs geogràfics. Un exemple molt conegut d'allegoria és l'Estàtua de la Llibertat de Nova York.

Els atributs són els objectes que identifiquen els personatges allegòrics i que poden ser, també, usats per separat, com la serp d'Esculapi per les farmàcies, el caduceu de Mercuri pel comerç o les balances per la justícia.

També tenen un valor simbòlic, encara que sovint amb un caràcter més heremètic, el que anomenem anagrames, que són combinacions de lletres, paraules i, fins i tot, frases, que formen una unitat de contingut simbòlic.

L'art és sempre, encara que d'una manera més o menys evident, simbòlic. *La Victòria de Samotràcia*, el Pantocràtor romànic, la *Dànae* de Ticià, la plaça de Sant Pere de Bernini, la coberta de la Casa Batlló de Gaudí, el *Guernica* de Picasso, el fotograma de Marilyn Monroe voleiant-li les faldilles o els rellotges

La creu com a exemple dels diferents sistemes comunicatius.

tous de Salvador Dalí són imatges clarament simbòliques ja que fan servir, per comunicar el seu missatge, la metàfora. Per això he dit abans que la representació es fusiona moltes vegades –fins i tot diria sempre quan es tracta d'art– amb el símbol, perquè, si certes obres sembla que no tinguin cap sentit simbòlic, com poden ser *La Gioconda*, *Las Meninas*, les abstraccions de Mondrian o els bisons d'Altamira, són, si més no, símbols del seu temps, perquè l'art si no és un testimoni de la seva contemporaneïtat no serveix per res, no és. Així doncs, podem afirmar que l'art sempre és simbòlic.